

BESZÉLGETÉS RÁDULY GYÖRGGYEL

„Közfeladatot látunk el”

ZALÁN MÁRK

A MAGYAR NEMZETI FILMALAP – FILMARCHÍVUM IGAZGATÓJÁVAL A FILMÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSÉRŐL, RESTAURÁLÁSI MUNKÁKRÓL, FEJLESZTÉSEKRŐL BESZÉLGETTÜNK.

• *Néhány hete korábban sosem látott archív felvételek kerültek elő a húszas évek Magyarországról. Miképpen találunk rá ilyen kópiákra?*

A világ minden filmarchívuma elsősorban a saját gyűjteményének feltárásával, feldolgozásával foglalkozik. Ez azt jelenti, hogy minden ország igyekszik a saját filmtörténetének fennmaradt relikviáit, filmtekercseit, különböző, filmekkel kapcsolatos műpéldányait gyűjteni és megőrizni az utókor számára. Olyan intézmények, mint az idén hatvankét éves Magyar Nemzeti Filmarchívum is az eddig feltáratlan anyagokat próbálja meg feldolgozni. Ilyen minden filmarchívumban létezik, hiszen amikor többszázézes kópiamennyiségről beszélünk, óhatatlan, hogy lehetnek eddig nem átvizsgált tételek. A gyűjtemények ráadásul ezzel párhuzamosan folyamatosan növekednek, szüntelenül kerülnek be újabb és újabb hagyatékok. Nem volt ez másképp ebben az esetben sem. Néhány évvel ezelőtt a holland filmarchívum kutatóinak abban a szerencsében volt részük, hogy hozzájuk került egy Jean Desmet nevű XX. század eleji moztulajdonos, filmforgalmazó hagyatéka. Desmet egy holland magánszemély volt, aki mindent gyűjtött, ami a munkája során a keze közé került az 1910-es években. Gyűjtötte az összes olyan, a némafilmes korszakból származó kópiát, amit Hollandiában bemutatott. Tudjuk, hogy az export már a filmtörténet hajnalán beindult minden filmgyártó országban. Ahol film készült, azt rögtön megpróbálták a piacon nemcsak országon belül, hanem a nemzetközileg is terjeszteni, így Hollandiába is eljutottak különböző, akár magyar filmek is. Ezek a most beazonosított filmanyagok, melyek a húszas években

készültek, a Matyóföldet és Budapestet részben bemutató, majdhogynem etnográfiai és turisztikai kuriózumok, melyeket külföldi stáb készített. Elutaztak Magyarországra, forgattak, munkamódszerük pedig a dokumentarista szemléletnek, a dokumentumfilm-készítésnek az előszele volt. A legendás francia Pathé filmgyár készítette a felvételeket arról, hogyan élnek a magyar emberek a hétköznapokban, milyen népi viseletet hordanak különböző tájakon, tájegységeken, milyen népszokásaik vannak. Ráadásul annak érdekében, hogy az akkori film korlátait túllépjék, a felvételeket kézzel kiszínezték, hogy visszaadják azt a hihetetlen szépséget, melyet a magyar táj és népviselet nyújt vizuálisan. Visszatérve az előbukkanásokra, mindig vannak olyan beazonosítatlan anyagok, amikről nem tudják biztosan, hogy milyen nemzetiségű, hol készült, hiszen számos némafilmes korszakból fennmaradt anyagnak hiányzik a főcíme, vagy nincsenek megfelelő információk. Ilyenkor igyekeznek a ruhákból, külső felvételeken rögzített épületekből kiindulni, vagy tájjellegű, beazonosításra alkalmas információkat találva próbálják kideríteni, honnan van a film. Egy remek workshopot rendeztünk a „film beazonosítás” témájában az idei Budapesti Klasszikus Film Maratonon magyar és külföldi kollégák részvételével. Ide hozták el meglepetésként a hollandok ezeket a csodálatos képsorokat. Ebben az esetben könnyű volt az azonosítás, hiszen rögtön az elején ki van írva, hogy Magyarországon készült. Hozzá kell tenni, hogy 2017 óta nagyon szoros kapcsolatot ápolunk a külföldi filmarchívumokkal, ennek köszönhetően felgyorsult a külföldön fel-

is köszönhető, hogy aktívan kommunikálunk a filmarchívumok nemzetközi szervezeteivel, és felhívásokat intézünk feléjük, hogy milyen elveszett magyar filmek anyagait keressük. A Filmarchívum 1958 óta a Filmarchívumok Nemzetközi Szövetségének (FIAF) tagja, ez tehát hosszú évtizedekre visszanyúló kapcsolat. A különbség az a korábbi időszakokhoz képest, hogy a digitális korban sokkal könnyebb a kommunikáció, és így egyszerűbb a filmek beazonosítási lehetősége, hiszen ma már nagyon könnyű egy digitalizált screenert (a kópia digitális másolata – Z.M.) küldeni a kollégáknak beazonosítási céllal. Így a nemzetközi kooperáció elképesztő módon fejlődött és felgyorsult, amit a külföldi és hazai kollégák nagyon értékelnek. Ez a nyitott hozzáállás a részünkről elengedhetetlen ahhoz, hogy motiváljuk a külföldi archívumok munkatársait is arra, hogy kutassanak, hiszen tudják, hogy filmek beazonosításában ránk aktívan számíthatnak. Ezért nagy örömmel keresik a magyar vonatkozású filmeket, ugyanis nem minden ország archívuma ennyire együttműködő. Segítségünkre van továbbá, hogy idén áprilisban a Filmarchívumok Nemzetközi Szövetségének az igazgatótanácsába választottak, és ez minden bizonnyal annak eredménye is, hogy 2017 óta jelentősen növeltük a külföldi archívumokkal való együttműködéseink számát. A tagság által még inkább tudom segíteni azt a fajta nemzetközi kutatómunkát, amelynek segítségével felderítjük, hol rejtőznek elveszettnek hitt magyar filmtörténeti kincsek és persze a magyar filmek külföldi terjesztése is sokkal hatékonyabb. Kertész Mihály *Az utolsó hajnal* című filmje is a holland archívumból került elő, korábban pedig Korda Sándor *Az aranyember* című műve, mely Németországban bukkant fel és *A vörös félhold* címen szerepelt a fennmaradt kópián. Sokszor előfordul, hogy bizonyos anyagok több archívumból származnak. Az *utolsó hajnal*ból például egy felvonás az osztrák filmarchívumból került elő, a többi pedig a holland archívumból. Megint egy példa arra, hogy miért fontos a nemzetközi együttműködés, hiszen bármelyik archívumban lehet egy filmnek hiányos állapotú kópiája. Belgrádból hét elveszettnek hitt magyar film került elő az elmúlt évtizedekben. Természetesen az a célunk, hogy lehetőség szerint elő tudjuk állítani az adott

film legteljesebb verzióját. Rengeteg dolgunk van még, hiszen a magyar némafilm korszaknak csak hét százaléka maradt fenn, ami azt jelenti, hogy Magyarországon nagy eredményeket már nem lehet várni ezektől a kutatásoktól, de külföldön bármikor előbukhatnak egy olyan film, amelyet mi elvesztettünk vagy megsemmisültnek könyveltünk el. Tavaly a prágai filmarchívummal együttműködve azonosítottuk be egy elvesztett magyar filmnek, az 1920-ban készült, Deésy Alfréd rendezte *Egy az eggyel*-nek a töredékét, mely fantasztikus színezett, virazsírozott világot mutat meg nekünk. Ezt a filmet is digitalizáljuk, és közönség elé fogjuk tárni. Még várjuk, hogy a prágai filmarchívum kiadja ezt a tekercset nekünk. Festői külső jelenetek láthatók benne a korabeli Budapestről, a Gellért-hegyről, a Parlamentről a háttérben.

• *Az utóbbi években rengeteg magyar filmklasszikust újítottak fel. Milyen koncepció alapján digitalizálják a filmeket?*

A szelekció alapja elsősorban az állománymegőrzés. Azokat a filmeket részesítjük előnyben, melyek eredeti hordozójának olyan az állapota, hogy már veszélyeztetett kategóriába tartozik. A bomló filmeket 4Kfelbontásban kell digitalizálnunk, hogy konzerváljuk az állapotukat azért, hogy a restaurálást bármikor el lehessen rajtuk végezni. Ezen kívül több más szempont is érvényesül. Az 1945 utáni időszakból a

filmek „leltára” majdnem teljes, kevés filmnek vesztet el a hordozói, ellentétben a '45 előtti időkkel. A szakértőink összeállítottak egy 10 éves tervet 2017. elején, ami az állományvédelem mellett természetesen filmtörténeti szempontokra épül, és ehhez a tervhez igyekszünk tartani magunkat. Mindemellett természetesen ott vannak a piaci igények is, magyarországiak és külföldiek egyaránt, attól függően, hogy mire van szüksége hazai filmszínházaknak, televíziós csatornáknak. Természetesen külföldi megrendelések esetén is kerülhetnek fel filmek az éves restaurálási listára, mert ezek az igények presztízst és bevételeket biztosíthatnak a Filmalap számára, amelyek további restaurálást vagy fejlesztést finanszíroznak. Tehát elsődlegesen állománymegőrzés, másodsorban filmtörténeti szempontok, harmadjára pedig a piaci igények határozzák meg a célfeladatainkat.

• *Ebbe beletartoznak a dokumentumfilmek, illetve más filmtípusok restaurálása is?*

Természetesen beletartoznak, ám azt tudni kell, hogy a Filmarchívum, a Filmalap igazgatóságaként, egy fejlesztés alatt álló intézmény, amely eddig nem rendelkezett megfelelő minőségű saját digitalizáló kapacitással. Minden film digitális restaurálása a Filmlaborban történt, melynek a profilja elsősorban a 35mm-es nagyjátékfilmekre korlátozódik. Nagy felbontású, 4K filmszkennelésről

beszélünk és kockáról kockára történő képre Restaurálásról. A dokumentumfilmek és a kísérleti filmek, valamint a filmhíradó-állomány általában sokkal mostohább körülmények között készült, és nem igényli azt a teljes körű restaurációt, amely most a Filmlaborban teljes kapacitással zajlik a játékfilmekkel. Sok esetben már az eredeti filmek sem tartalmaznak annyi jelinformációt, hogy szükséges lenne az ilyen magas felbontású szkennelés. Ezért olyan filmszkennelő beszerzését indítottuk el tavaly, ami alkalmas 8 mm-es, 9.5-es, 16 mm-es, 17.5-es és 35 mm-es filmek digitalizálására is a 2K felbontástól a 4K-ig. Ez bőven kiszolgálja azokat az igényeket, melyeket az említett műfajok eredeti hordozói igényelnek. Ez a szkennert idén nyáron érkezett a Filmarchívumba és a tesztelési időszak után már elkezdődött a hasznos anyagok digitalizálása rajta. Ennek köszönhetően a dokumentumfilmek, az animációs és a híradófilmek legjobb minőségű digitalizálása most nagyobb sebességbe fog kapcsolni.

• *Manapság rendkívül népszerűek a különféle online streaming szolgáltatók. Nem tervezi a Filmarchívum egy ilyen felület létrehozását annak érdekében, hogy a restaurált anyagok minél több nézőhöz eljussanak?*

Természetesen tervezzük. Szeretném ismét hangsúlyozni, hogy a Filmarchívum korszerűsítés alatt álló intézmény és a Filmalap, valamint az EMMI

Közgyűteményi Digitalizációs Stratégiájának segítségével el tudjuk indítani azokat a fejlesztéseket, amelyek a Filmarchívum stabilitását és modernizációját lehetővé teszik. Ennek az intézménynek harminc éve volt utoljára strukturális fejlesztése. Maga az épület is felújításra szorult, a technológiáinkról nem is beszélve. És itt elsősorban a raktár technológiára gondolok. Az a fajta légkondicionálás, ami a kilencvenes évek eleje óta, természetesen karban tartva és némi fejlesztéssel üzemben volt, mostanra teljesen elavult. Most olyan raktár- és hűtéstechnológiát építünk be, ami lehetővé teszi az állandó hőmérsékletellenőrzést, a szinten tartást, valamint a páratartalom kontrollt

Korda Sándor:
Az aranyember
(1918)

is. Ez most először fog megvalósulni a Filmarchívum történetében. Erről azért kell feltétlenül beszélni, mert 2017 óta gyakorlatilag vissza kellett mennünk az alapokig, hogy a következő harminc évre stabilizálni tudjuk a Filmarchívum működését. Mindemellett folytattuk a DVD-kiadást, valamint számos olyan dolgot terveztünk, amelyhez fejlett digitális technológia szükséges. 2021-ig jelentős mértékű technológiai fejlesztés fog megvalósulni a Filmarchívumban. Ennek részeként célfeladatként van kijelölve, hogy egy olyan VOD streaming portált fejlesszünk ki, amellyel online, nagy felbontásban lehetővé tesszük a már digitalizált és restaurált filmek elérését a magyar és a külföldi közönség számára. Tehát ez nemcsak terv, már el is kezdtünk rajta dolgozni és 2020-ig kell, hogy megvalósuljon.

• *Mennyiben fogja mindez befolyásolni a DVD kiadásokat?*

Rövidtávon majdhogynem semennyiben, hiszen látni kell, hogy a DVD, mint hordozó, bár lassú elmúlásban van, de még mindig van rá igény. Létezik egy generáció, mely az online filmek megtekintési szokásáról úgymond lemaradt vagy nem igényli, és akik még mindig DVD-ket vásárolnak. A Filmarchívumban rendszeresen jelentkeznek ezek az igények, és az eladásaink bizonyítják, hogy jó pár ezres közönség vásárolja ezeket a lemezeket. A DVD formátum kézzelfoghatóvá teszi a műalkotást, sokan szeretik a szép kiadványokat. Ráadásul olyan művészi munkára is lehetőséget ad, amivel méltó megjelenést biztosíthatunk egy filmnek a díszdobozokkal, a hozzájuk csatolt ismeretterjesztő könyvecskékkel, bemutató füzetekkel, ami ezeket a hihetetlen remekműveket megilleti. Aki megnézi a *Valahol Európában*, a *Szerelem* kiadványokat, vagy a Fábri díszdobozokat, láthatja, mi elköteleztük magunkat, hogy a DVD formátumot arra használjuk, hogy a filmalkotások színvonalához méltó kiadványt jelentessünk meg. A Blu-ray-jel – habár személy szerint ezt nagyon sajnálom – óvatosabbnak kell lennünk a magas gyártási költségek és az alacsony hazai eladási mutatók miatt.

A digitalizált filmeket tervezitek-e eljuttatni különféle egyetemekre, főiskolákra?

Természetesen, ez folyamatban van, több egyetemmel működünk együtt. Ilyen az ELTE, SZFE, a MOME, a Metropolitan és minden más filmes iskola, vala-

mint az ország más városaiban működő egyetemek és főiskolák is, például az Eszterházy Károly Egyetem filmes tagozata, ahonnan egyébként rendszeresen jönnek hozzánk diákok szakmai gyakorlatra, tehát igazi, élő együttműködés van a felsőoktatási intézményekkel. A vetítőtermünk felújítása még tart, de amint elkészülünk újra megnyitja kapuit az oktatási intézmények és a filmklubok előtt, immár 4K-s, 35 és 16 mm-es formátumok vetítésével.

• *Felelevenítve a hagyományokat, gondolkodtak könyvkiadásban?*

Az elmúlt években a Filmarchívum legalapvetőbb fejlesztési szükségletei kaptak elsőseget, de emellett a jövő évben mindenképpen szeretnénk könyveket is megjelentetni, nemcsak nyomtatott formában, hanem elektronikusan, illetőleg a Filmarchívum szakkönyvtárának állományát is digitalizáljuk majd. Szeretnénk online, szabadon elérhetővé tenni azokat a könyveket és kiadványokat, amelyeket a Filmarchívum jelentett meg az elmúlt hatvan évben, és amelyek már nem hozzáférhetőek a piacon. Idén karácsony környékén lesz egy újabb könyvünk, amely egy világhírű, magyar származású filmrendező életét mutatja be. Ennél a kiadványnál már gondolkodunk abban, hogy nyomdai formátum helyett online tesszük elérhetővé, hiszen egy 6-700 oldalas kötet kiadása óriási anyagi költségekkel jár, és a magyar olvasóközönség által kifizethetőnek ítélt összeg, amit el lehetne kérni érte, nem biztos, hogy fedezné a nyomtatott verzió megtérülését. Ezzel is áldozunk annak a közfeladatnak, hogy a filmkultúrát eljuttassuk a magyar emberekhez.

• *Melyek a jelenleg futó projektek és tervek?*

Jelenleg jelentős fejlesztések zajlanak. Aki erre jár, láthatja, hogy a Filmarchívum épületének egyik fele megújult, a másik fele munkaterület. A vetítőt, a kutatóhelyiségeket és a raktárakat is felújítjuk, valamint filmdigitalizáló berendezések és szerverek is érkeznek. A Filmlaborral való együttműködésünk is egyre bővülő kapacitás mellett halad tovább. Újabb raktárakra is szükség van, hiszen a MOKÉP és a Hungarofilm anyagának is be kell férniük ahhoz, hogy feldolgozhassuk és megőrizhessük őket. Itt vannak a Mafilm fóti telepéről behozott tekercsek, amelyek folyamatos feldolgozás alatt állnak. Ezekből

olyan hihetetlen anyagok kerülnek elő, mint *A tanúnak* a bemutatathatóság érdekében kivágott jelenetei filmnegatívban, vagy a *Psyché* próbafelvételei, Macskássy-reklámok, olyan érdekes és értékes anyagok, melyeket folyamatosan a közönség elé fogunk tárni, és melyek hosszú évekig elzárva feküdtek a raktárakban. Mindezek feldolgozásához és megőrzéséhez modern munkakörnyezetre és raktárakra van szükség. Hamarosan elkészülünk egy oktatási céllal készített, folyamatosan bővülő, online magyar filmismertetővel. Most ezeken dolgozunk, de a legfontosabb feladat a Filmarchívum modernizációja, amely tavaly kezdődött el és a jövő év végéig tart. Azt követően stabil archívumi munka indulhat a következő évtizedekben. Kiemelném, hogy 2017-ben indítottunk el egy fesztivált *Budapesti Klasszikus Filmmaraton* címmel. Azért neveztük el maratonnak, mert amikor először nekifutottunk, nagyon kevés biztatást kaptunk a moziüzemeltetőktől, hiszen senki nem hitt abban, hogy a régi filmeknek jelentős közönsége lenne. A Budapest Film, az Uránia Nemzeti Filmszínház és a Francia Intézet mégis lehetőséget adtak arra, hogy az eseményeket náluk rendezhessük meg. Az a három nap, amit három éve lehetőségként kaptunk, hogy a filmeket bemutassuk, olyan rövidnek tűnt más, nemzetközi fesztiválokhoz képest – ahol egy hét alatt legalább háromszáz filmet vetítenek öt vagy tíz moziban –, hogy olyan sűrű programot kellett ajánlanunk a közönségünknek, ami egy szó szerint maratoni programot vetített elénk. Azt mondtuk, rendben, akkor reggeltől estig vetíteni fogunk, és az lesz a mottónk, hogy „költözz be a filmszínházba”. Kiderült, hogy működik, rögtön ötezer nézővel számolhattunk három és fél nap alatt. A következő évben a Budapest Film a Toldi mozit ajánlotta fel vetítésekre, a Filmlap vezetésének bátorítására pedig bevezettük a szabadtéri vetítéseket és a Szent István Bazilika előtt. Most már vannak vidéki vetítéseink is. Tavaly közel tizenötezer néző vett részt a programjainkon. Idén még intenzívebb volt, hiszen már tizenhétézerhez közelített a nézőszám egy hét alatt és 100 filmet vetítettünk 5 belvárosi és két vidéki helyszínen, Egerben és Győrben. Azt gondolom, ez ígéretes eredmény, jövő felé mutató terv, ami hagyományt teremthet, és érdemes lesz évről évre megrendezni. •